

DEÁK JÓZSEF

A MAI OROSZ RENDVÉDELMI SZERVEK JOGELŐDEINEK HELYTÁLLÁSA A SZOVJETUNIÓ MEGTÁMADÁSAKOR 1941-BEN

Orosz megközelítésben a rendészeti (bűnüldöző) tevékenység: az állami és erre felhatalmazott társadalmi szervek, szervezetek jogszabály alapján végzett cselekvése az élet, az egészség, a tulajdon, az állampolgárok, a jogi személyek, a társadalom, az állam jogai és jogos érdekei, a jogrend, a biztonság és a törvényesség védelmében.

E törvényesség, és a biztonság garantálásának közvetlen végrehajtására szerveződtek az állam biztonsági szervei. A Fegyveres Erők; a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB), (a rendőrséget jelölő – D.J.) Belügyminisztérium (MVD), a Külső Hírszerzés Szolgálat (SzVR), a Szövetségi Őrzés-Védelmi Szolgálat (kormányőrség – szerző), (FSZO), a Szövetségi Adóhivatal (FNSz), és a Rendkívüli Események Minisztériuma, (MCsSz). Továbbá a munkavégzés biztonságát szolgáló szerveket az iparban, az energetikában, a közlekedésben, a mezőgazdaságban, a hírközlésben, a vámügyekben, a természetvédelemben, az egészségügyben, és egyéb törvényes állami biztonsági szerveket.¹

E szervek jogelődeinek, feladatainak túlnyomó része; határőrség, rendőrség, hírszerzés, elhárítás stb. 1941-ben az NKVD a Belügyi Népbiztosság hatáskörébe tartozott, amit a Szovjetunió szétesésekor a nem kevésbé félelmetes híru KGB Állambiztonsági Bizottság (benne a határőrség) és a szintén hatalmas Belügyminisztérium testesített meg. A Fegyveres Erőket pedig 80 évvel ezelőtt Munkás-Paraszt Vörös Hadseregnek hívták.

1941. június 22-én, 80 évvel ezelőtt, hajnali 4.00-kor a Szovjetuniót ért váratlan támadás miatt akkor, az országban kialakult rendkívüli helyzetről, és az állam meghatározó biztonsági szervét, a Vörös Hadsereget ért katasztrófáról mindenki tud. Viszont az államhatár védelmének, az országban a jogrend, az állam- és közbiztonság, a rendészet korabeli működésének azóta, a legfrissebb kutatások eredményeként feltárt korabeli paraméterei, a belügyi, állambiztonsági szervek munkatársai helytállásának példái ennyire nem ismertek.

1. Határőrök: egyedül hatszáz ellenében...

A német támadás pillanatában a szovjet államhatárt a Barents tengertől a Fekete tengerig 715 határőr őrözte. Közülük a háború kitörésekor 485-öt támadtak meg a német csapatok, a többi június 29-én kezdte meg küzdelmét a betolakodók ellen. Minden határőr őr védte határszakaszát: egy napig 257 őr; több mint egy napig - 20,; tovább, mint két napig - 16; három napon túl - 20; négy-öt napnál is tovább - 43 őr; hét-kilenc napon túl négy; több mint 11 napig 51 őr; tizenkét napnál is tovább 55, több mint 15 napig 51 őr tudta feltartóztatni a támadókat. Két hónapig 45 határőr őr küzdött teljes bekerítésben, elvágván minden híradó kapcsolattól. A támadók túlereje általában 30–50 szerez volt, de a

¹ Voroncov Sz. A.: Szpecszluzsbü Rossziji. Feniksz, Rosztov-Na-Donu, 2018. 5-6. o.

főcsapás irányában elérte a hatszáz szorost. Egy átlagos őrs létszáma 62–64 határőrből állt. A Wehrmacht nem bírta a Szovjetunió sarkkörön túli határőr őrsével. A karél-határszakaszt nem is tudták átlépni a háború végéig. Kétségbeesetten védekezett Peremüsl a visszavonulásról szóló parancs megérkezéséig. Az Északi Front június 22-én nemcsak megállította a német előrenyomulást, de ellentámadásával jó félszáznyi kilométeres mélységbe visszavetette német területre. Ez csak egy ismert helyzet, hősiesség ellenállás a feldolgozott korabeli példák közül...

A néhány tízfős határőr őrsök nagyon keményen, szilárdul harcoltak állományuk erre az államhatáron jó ideje folyamatosan tapasztalt feszült helyzet miatt is jól felkészült.² Franciaország meghódításának hónapja alatt, Németország 90 ezer katonát és tisztet veszített. A szovjet háborúban egyetlen nap alatt 360 ezret.

Günter Blumentritt tábornok szerint *„Az oroszok viselkedése már az első nap gyökeresen eltért a lengyelek, és a Nyugati fronton vereséget szenvedett szövetségeseiktől. Az oroszok a bekerítés gyűrűjében is szilárdan védekeztek.”*

Alfréd Dürwanger hadnagy: *„Az első ütközetekben nyilvánvalóvá vált, hogy nem vártak minket, de felkészületlennek sem lehetett őket nevezni semmiképp. Egyáltalán nem lelkesedtünk! Inkább az előttünk álló hadjárat grandiozitása ragadott magával. De rögtön fel is merült a kérdés; hol, melyik lakott településnél fejeződik majd be?”*

Hans Becker harcokszó: *„A Keleti fronton különleges fajú emberekkel találkoztam. Már az első ütközet sem az életben maradásért folyt, hanem életre-halálra szólt.”³*

A német támadás hatalmas méretű katlanba zárta be a Vörös Hadsereg jelentékeny egységeit Belosztok és Minszk között. Ekkor azonban olyan történt, amire Hitler hadvezérei nem számítottak. A körülkerített oroszok ahelyett, hogy a Nyugat-Európában megszokott „civilizált” módon megadták volna magukat, hanem a „bestialis oroszok”, az utolsó csepp vérig folytatják az „értelmetlen” ellenállást, ezzel felborítva a németek precíz terveit. A németek méltatlankodva figyelték, hogy az oroszok egészen másképpen viselkednek, mint a franciák annak idején, a nyugati hadszíntéren. Akiknek miután parancsnokaik értesültek róla, hogy bekerítették őket, azonnal letették a fegyvert. Az oroszok hagyták, hogy a németek teljes gyorsasággal vonuljanak előre, amíg a bekerítőkből bekerítettek lettek. Így a katlanon belül újabb katlan keletkezett, és teljessé vált a zűrzavar, s ez végzetesen zavarba hozta a túlságosan merev és csak szabályos hadmozdulatokhoz szokott német katonai vezetést. Az oroszok azonban nem voltak hajlandók követni a katonai szakkönyvek ajánlásait... az utolsó emberig harcoltak és annyi németet öltek meg, amennyit csak bírtak. Alig telt el két hét a háború megindítása után Hitlernek be kellett látnia, hogy villámháborúja addig sikerrel alkalmazott eszközei, jórészt egyszerűen használhatatlanok. A németek kezére került városokban véghezvitt pusztítások azt mutatták, hogy az oroszok a világ legjobb szabótőrei... Amit a szovjeturalom alatt az orosz nép húsz év alatt – mérhetetlen áldozatok árán – felépített és alkotott, azt most a háború érdekében gondolkodás nélkül néhány óra alatt elpusztították. A háborúskodás az orosz földön, hamarosan a német katonáknak sem tetszett; sok nélkülözéssel járt, az ellenség ellenállása szívósabb volt, és a hadsereg felszerelése állandóan pusztult a kivétel nélkül rossz utakon.

² Csugunov A. és mások: *Пограничные войска в годы Великой Отечественной войны 1941–1945*, "Наука", Москва, 1968. 7–24. o. 4. Ivanov V. és mások.: *Часовые советских границ; краткий очерк истории пограничных войск СССР*. Политиздат, Москва, 1979. 127–142. o.

³ Golkin B. – Kusztov M.: *За ценой не постоим, 22 июня 1941 года: кто в этот день стоял насмерть*. Forrás: <https://rg.ru/2017/06/22/kto-stoial-nasmert-22-iunia-1941-goda.html> (Letöltés ideje: 2021. 07. 02.)

Az orosz front mögötti városokban és falvakban nem volt mit vásárolni vagy zsákmányolni.⁴

2. NKVD csapatok a háború első heteiben és azt követően

Saját alapfeladataik ellátása mellett a háború kitörésekor a harccselekményekbe aktívan bevonták az NKVD egységeit is. A háború kitörése előtt a legjelentősebb, határon átvezető hidak, vasúti berendezések, határközeli ipari létesítmények őrzését a határközeli helyőrségek NKVD csapatai végezték, így az elsők között kerültek harcrintkezésbe a támadó német hadsereggel.⁵

1941. június 22-én a német–orosz határon egy folyón átvezető hídon leváltották az öröket, úgy, ahogy ez mindig történt. A német örök megindultak az orosz örök felé, hogy a szokásos előírás szerint a híd közepén fegyveresen tisztelegjenek egymásnak. Ekkor azonban a német örök minden előzetes figyelmeztetés nélkül fegyvereiket használták, és az oroszokat sorra lelőtték.⁶

Június 28–30 között az NKVD 22. gépkocsizólövész hadosztálya részt vett Riga védelmében. A rigai híd védelméért folytatott küzdelemben 29-én, a vasúti berendezéseket őrző 83. ezredének katonái foglyul ejtették a német 185. lövészezred négy katonáját. Ezek voltak az Észak-Nyugati front első hadifoglyai. Közismert a breszti erőd NKVD katonáinak és határőreinek hősiessége, július 20-ig tartó önfeláldozó küzdelme, miközben a német támadó ékek, megkerülve az erődöt, már több mint 400 km-re jártak az ország mélységében. Július 21-én az NKVD 233. konvoj ezrede egyik harckocsijának parancsnokát Kulagin N. tizedest harcfelderítésre küldték ki a németek által elfoglalt Fasztov város külterületére. Itt váratlanul német tüzérség és harckocsi csoportosulásba ütközve tüzet nyitott rájuk. A meglepett németeknek jelentős veszteséget okozott, de hamarosan az ő harckocsiját is kilőtték. A lábán sebesült tizedesnek sikerült kimászni a lángoló tankból, és az elfogására indult németekre tüzet nyitva, az egyenlőtlen küzdelemben hősi halált halt.

Augusztus 14-én 9-kor az NKVD 4. hadosztálya 56. ezredének a kanyevi irányban a vasúti berendezéseket őrző páncélvonatát légitámadás érte, aminek eredményeként kilőtték gőzmozdonyát, ami lefordult a töltésről is. A mozgásképtelen páncélvonat parancsnoka, Iscsenko százados vezetésével a szerelvény fegyvereiből folytatták elkeseredett küzdelmüket. Délután négykor már negyven repülőgép támadta a páncélvonatot. Másnap hajnali ötig ellenálltak, amikor megkapták a parancsot a visszavonulásra. Ekkor állományával, a menthető hordozható fegyverekkel, lőszerrel a Dnyeper balpaltjára vonultak vissza, felkészülten várva a további támadásokat.⁷

A hősiesség számtalan példával szolgálata az NKVD vezetőjének, 1941. június 25-i parancsára az NKVD várási, járási, és megyei egységei által a hadra fogható polgári lakosság önkénteseiből a front közeli sávban szervezett, a diverzió, a szabotázs és a

⁴ Commager H. S.: A második világháború története. Holnap kiadó, Budapest, 1991. 138-152. o.

⁵ Szerző nélkül a Roszsgvardija honlapjáról: Участие войск НКВД в оборонительных сражениях в первые недели войны. Forrás: <https://rosguard.gov.ru/ru/page/index/uchastie-vojsk-nkvd-v-oboronitelnyx-srazheniyax-v-pervye-nedeli-voyny> (Letöltve: 2021. 07. 02.)

⁶ Commager H. S. i. m. 140. o.

⁷ I. m.: Szerző nélkül a Roszsgvardija honlapjáról (Letöltés ideje: 2021. 07. 02.)

dezertőrök elleni küzdelemre, a katonai kommunikációs vonalak és a közbiztonság védelmére, egyéb szolgálati feladatok teljesítésére felállított vadász-zászlóaljok.⁸

Az NKVD munkatársai a közrend, közbiztonság fenntartásában hirtelen megnőtt, tetemes munkájuk mellett jelentős részt vállaltak a front közeli sávban, a hamarosan a német arcvonal mögé kerülő területeken maradt lakosság fegyveres és passzív ellenállásának a megszervezésében. Az ellenség által elfoglalt területeken partizán és diverziós csoportokat hoztak létre a német hadsereg egységeivel folytatott küzdelemre, a partizánháború kibontakoztatására mindenkor és mindenhol a hidak, utak felrobbantására, a telefon és telexösszeköttetések megromlására, a hadianyag és élelmiszer raktárak felgyújtására, a német hadsereg háterszágának dezorganizálására. Az ellenség megsemmisítésére, kiszolgálók felderítésére és likvidálására, rendezvényeik megzavarására.⁹

Sajátos, veszélyhelyzetnek is felfogható a 80 évvel ezelőtti korabeli szovjet időszak. Ehhez, körülményeihez igazodóan a hősiesség sajátos példáit követelte meg az akkori helyzet. Mint ahogy a helytállás szép példáival találkozhattunk, olvashatunk idehaza napjaink veszélyhelyzetében is.

⁸ Boriszov A. és mások.: Актуальные проблемы истории органов внутренних дел. Forrás: https://mvd.ru/upload/site120/folder_page/015/122/996/Borisov_AV_Ryzhova_YuV_Aktualnye_problemy_istorii_organov_vnutr_del.pdf (Letöltés ideje: 2021.07.10.)

⁹ Klimov A. és mások.: Роль НКВД СССР в партизанском движении и подпольной работе в годы Великой Отечественной Войны 1941–1945 годов. Forrás: https://mvd.ru/upload/site120/folder_page/015/122/996/Klimov_i_dr_Rol.pdf (Letöltés ideje: 2021.07.30.)